

**ИЗВЕСТИЯ НА СТАРОЗАГОРСКИЯ
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ
ТОМ IV**

**BULLETIN OF THE STARA ZAGORA
HISTORICAL MUSEUM
VOLUME IV**

**СТАРА ЗАГОРА
2011**

ЛИЧНОСТТА В ИСТОРИЯТА

**Сборник с доклади и съобщения от Националната
научна конференция, посветена на 200 г. от
рождението на Александър Екзарх, Захарий Княжески
и Атанас Иванов**

научен ръководител:
проф. д-р Георги Бакалов

22-23 април 2010 г.
Стара Загора

ISSN: 1314-4510

Издава се с финансовата подкрепа на Община Стара Загора

РОДОПИТЕ И ТРАКИЙСКИЯТ ПОХОД НА АЛЕКСАНДЪР III ВЕЛИКИ ОТ 335 Г. ПР. ХР.

Йордан Илиев

RHODOPE MOUNTAINS AND THE THRACIAN CAMPAIGN OF ALEXANDER THE GREAT IN 335 BC

Jordan Iliev

Summary

In the article are discussed in detail the ancient sources about the Thracian campaign of Alexander the Great in 335 BC from its beginning to the so called „peak of Haemus”. Special attention is paid on some sources, remained unknown for the Bulgarian historiography, such as a papyrus from the Hellenistic age and an epigraphic monument from Philipi. In conclusion is pointed out, that the attached data allow to be assumed with relative certainty only the general direction of movement of Alexander and his forces in Thrace. Having gone from Amphipolis, Alexander starts in the north to the Mesta river valley. The independent Thracians perhaps because of superiority of the Macedonians withdrew to a strategic position, which in the north-west Rhodope or near Trajanovi vrata pass must be sought; this area was called not uncommon Haemus. The state of the sources, however, didn't allow more detailed aspects of the campaign to be supposed.

Вероятно без възражения македонският цар Александър III (336 – 323 г. пр. Хр.) може да бъде определен най-малкото като една от най-популярните личности в историята. Столетия наред били четени неговите подвизи във войната срещу персите и обединяването в неговата империя на огромен конгломерат от народи. Делата му на изток обаче, чрез впечатлението, което предизвикали у съвременниците, хвърлили сянка върху първите му военнополитически успехи, реализирани на територията на древна Тракия. Настоящата работа е насочена именно към проблематиката, свързана с един от двата похода на Александър в Тракия – този от 335 г. пр. Хр.

Най-подробният източник за събитията в тракийския поход на Александър III Велики от 335 г. пр. Хр. и до днес остава разказът на Флавий Ариан (II в. сл. Хр.) в неговия „Анабазис на Александър”, който се базирал върху изгубените Царски дневници директно¹ или чрез посредничеството на също загубеното съчинение на Птолемей I Лаг.² Макар и да предизвиква много противоречия, този разказ все още представлява основната рамка, в която се вмества съвременното познание по проблематиката. Достигналите до наши дни твърде общи аспекти на неговия ход обаче са довели до всевъзможни предположения в историографията относно точното трасе на този акт.³ Поради това целта на настоящата работа не е да предлага нова възможност за локализация на трасето на похода, която при съвременното състояние на проучванията би останала хипотетична, а да обърне по-специално внимание върху някои неизползвани извори по този въпрос, каквито са: фрагментарно запазен папирус от елинистическата епоха, епиграфски паметник от Филипи и отчасти колективните

¹ Hammond 1989: 145 с лит.

² Papazoglu 1978: 25, not. 39.

³ Повечето от изказаните до края на 90-те години на миналия век становища са обобщени у Йорданов 2000: 99 сл.

монетни находки. Именно чрез последните би могъл да се стесни до известна степен ареалът, в който водил военни действия македонският владетел.

Въз основа на споменатия текст на Ариан могат да се дефинират три етапа на похода, имащи отношение спрямо вече посочената цел, които да послужат като база на настоящия текст: (1) до пристигането при неизвестния планински проход; (2) битката при т. нар. Хемус и (3) събитията при р. Дунав. Преди това обаче е необходимо да бъде направен общ преглед на наличните писмени сведения за похода.

Диодор Сицилийски, който творил през I в. пр. Хр., се ограничава да съобщи само, че след като нещата в Елада били уредени, Александър потеглил на поход в Тракия, където много от племената били въстанали, но ужасени от неговата поява се покорили Αλέξανδρος ... ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Θράκην καὶ πολλὰ μὲν ἔθνη Θράκια ταραττόμενα καταπληξάμενος ὑποταγῆναι κατηνάγκασεν ...). Страбон (64/63 г. пр. Хр. – 24/25 г. сл. Хр.) не отбелязва нищо за събития южно от Хемус, като изрично определя похода като насочен срещу траките отвъд тази планина (ἐπὶ Θρᾶκας τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἴμου).⁴ Квинт Курций Руф, написал своята история на Александър през I в. сл. Хр., също не съобщава никакви подробности освен факта на подчиняването именно от Александър на Тракия и Илирия, както и управляването от него на трибалите и медите (... Thraciam et Illyrios subegi, Triballis Maedisque imperito ...). Плутарх (ок. 46 – 120 г.) не допринася с нещо повече, като пише само за отказ на съседните варварски народи да понасят чуждата власт и последвалите действия на македонския цар: „и така, той тогава прекратил вълненията и войните в земята на варварите, достигнал с войска чак до Истрос, [където] победил и Сюрмос, царя на трибалите, в голяма битка” (τά μὲν οὖν βαρβαρικὰ κινήματα καὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους κατέπαυσεν, ὄξέως ἐπιδραμῶν στρατῶ μέχρι πρὸς τὸν Ἰστρον, [ἧ] καὶ Σύρμον ἐνίκησε μάχη μεγάλη τὸν βασιλέα τῶν Τριβαλλῶν).

Приложените текстове повдигат въпроса за измеренията на македонската власт в Тракия към 336 г. пр. Хр., за който няма единодушие както между античните писатели, така и между съвременните изследователи, които си заслужава да бъдат представени. Според Павзаний (1.9.5) контролираните от Филип и Александър територии „представлявали само малка част от Тракия” (... εἶεν δ' ἄν οὗτοι τοῦ Θρακίου μοῖρα οὐ μεγάλη). В реч на самия Александър, представена у Ариан (Anab. 7.9.3), се твърди присъединяването на „по-голямата част от Тракия към Македония” (τῆς Θράκης τὰ πολλὰ τῆ Μακεδονία προσέθηκεν). Полибий (1.2.4) пък съобщава, че „Македоните установиха власт в Европа от Адриатика до реката Истрос” (Μακεδόνες τῆς μὲν Εὐρώπης ἦρξαν ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων ἕως ἐπὶ τὸν Ἰστρον ποταμὸν ...). Най-общо в съвременната историография доминират две мнения. Според едното, реалната македонска власт в много (най-вече планински) райони на древна Тракия се отхвърля⁵, докато според другото, загубата на време от страна на Филип II по време на последната му кампания в Тракия е била свързана с действия именно срещу обитателите на планините.⁶ За всяко от мненията могат да бъдат приведени повече или по-малко сигурни аргументи.⁷

Най-проблематичен е първият от дефинираните по-горе етапи на похода, за който няма други подробни сведения, освен съобщеното от Ариан. След като поел към Тракия от Амфиполис (Arr. Anab. 1.1.5) Александър „имал от лявата си страна града на Филип (Φιλίππος πόλιν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντα) и планината Орбелос (τὸν Ὀρβηλον τὸ ὄρος). Като преминал реката Нестос (Μεστα), на десетия ден, както казват, достигнал планината Хемус (?)”. Това съвсем общо сведение в действителност поставя повече проблеми, отколкото би трябвало да реши. В научната литература са изказани

⁴ Известно е, че за Страбон е бил достъпен текстът на Птолемей I Лаг.

⁵ Velkov 1988: 258; Делев 2004: 106.

⁶ Archibald 2008: 469.

⁷ Вж. и Iliev 2010 (in print).

няколко становища относно идентификацията на „града на Филип“⁸, а е трудно да се определи и обхватът на Орбелос, известна от неголям брой антични произведения.⁹ Съпоставката на определенията в тях не допринася за уточняване на географското положение и териториалния обхват на тази планина, която без съмнение трябва да е била разположена западно от Родопа, доколкото показва липсата на общо за цялата античност название на тези планински масиви.¹⁰

Друга характерна особеност на сведенията относно първия етап от похода е непосочването на етническите наименования на обитателите на земите, през които е преминал Александър и които засега не могат да бъдат определени, а само на твърде общата характеристика „областта на траките, наричани независими“ (Arr. Anab. 1.1.5 ... ἐμβαλεῖν εἰς Θράκην τὴν τῶν αὐτόνομων καλουμένων Θρακῶν ...). Според названието на тези траки може да се предположи, че те не били под македонска власт, но от текста остава неясно защо македонската армия не е срещнала съпротива от тяхна страна до достигането на т. нар. Хемус или поради каква причина античният писател не е сметнал за нужно да представи повече информация за условно определения тук първи етап на похода.

Вторият етап от Александровия поход се ограничава около многократно коментираната в историографията битка при Хемус (Arr. Anab. 1.1.6 sq.). Войската на прочутия пълководец била пресрещната в проходите „от мнозина въоръжени емпорити и независимите траки (τῶν τε ἐμπόρων πολλοὶ ὠπλισμένοι καὶ οἱ Θραῖκες οἱ αὐτόνομοι); те били заели върха на Хемус, през който щяла да премине войската, и се подготвили да ѝ попречат да върви по-нататък“ (Arr. Anab. 1.1.6). Преди разказа за развоя на битката следва особено важното в случая уточнение, че „нямало проход на друго място (οὐ γὰρ εἶναι ἄλλη τὴν πάροδον)“ (Arr. Anab. 1.1.8). Именно то влиза в пълно противоречие с ландшафта на Стара планина, с която традиционно се идентифицира античният Хемус: през времето, когато се осъществявал походът на Александър – пролетта¹¹ – всички Старопланински проходи би трябвало да са възможно най-проходими¹², без да е ясно обаче, до каква степен били използвани през тази епоха. Последното, ако се вярва на античния текст, поставя под съмнение възможността споменатият от Ариан проход да се търси в Старопланинската верига. Това налага да се потърси достатъчно удобен за тази военна операция път, която да отговаря на посоченото от античния писател условие, според което пред Александър е имало само един възможен път на север.¹³ Още един аргумент в подкрепа на предложената теза е информацията за изпращането на придобитата от последвалата победа над „независимите траки“ плячка „назад (на юг?) към приморските градове“ чрез пълководците Лизаниас и Филотас.¹⁴ Освен текста на Ариан, главното действие на битката при Хемус е представена и в една стратегема на Полиен (4.3.11), която обаче не допринася с нищо за разрешаване на свързаните с целта на настоящата работа проблеми.

⁸ Основните претенденти са: Филипи, Филипопол или друг (малко известен) град в Парорбелията, вж. **Йорданов** 2000: 107 с лит.

⁹ **Mitrev** 2001: 257 sq.

¹⁰ **Илиев** 2007: 89 сл.

¹¹ **Йорданов** 2000: 105; **Делев** 2004: 109, бел. 4. Според **Hammond** 2001: 34 войската потеглила от Амфиполис „в началото на април“.

¹² От запад на изток те са: Петрохански, Искърски пролом, Витиня, Златишки, Троянски, Русалийски, Химитлийски, Шипченски, Твърдишки, Вратник, Котленски, Върбишки и Ришки. Средното разстояние между всеки от тях е до около 20 км. Вж. **Нам** 2003: 145 сл.

¹³ Вж. и други аргументи за уточняването на трасето на похода у **Boteva** 2002: 30. Важно е да се припомним, че пълната идентификация на античния Хемус със Стара планина е твърде дискуссионна, тъй като обхватът на всяка една от тракийските планини в античните източници варира в някои случаи значително, вж. **Илиев** 2007: 89 сл.

¹⁴ Arr. Anab. 1.2.1. Тези две лица е трудно да се идентифицират с другите налични данни за съвременниците на Александър Велики, вж. у **Heckel** 2006: 153 (Lysanias) и 216 (Philotas, № 2).

Във връзка с третия етап на похода е важно да се изтъкне, че р. Дунав през разглежданата епоха е била плавателна само до дн. Железни врата¹⁵, което показва, че срещата на македонската войска с изпратения при началото на похода флот, който да се придвижи от Черно море и устието на р. Дунав към вътрешността, при всички положения трябва да се търси източно от посочения район.¹⁶

Едва ли е необходимо тук да бъдат изчерпателно представени изказаните мнения за локализацията на трасето на похода; по-скоро следва да се обобща, че в съответните изследвания наличните и представени вече (по-горе) извори са разгледани най-подробно, но твърде общият им характер е довел до значителни различия в тяхната интерпретация. Така могат да бъдат обособени най-общо три направления за важния в настоящия случай първи етап на похода, с преминаване съответно: (1) по долината на р. Места¹⁷; (2) през Родопите¹⁸; или (3) през долината на р. Марица.¹⁹ Твърде интересен синтез между посочените три общи варианта е предложил Хемънд, според който Александър III поел от Амфиполис на север през Рупелския проход по протежение на р. Стримон (Струма) до южните околности на Симитли и оттам се насочил на изток и достигнал р. Нестос (Места) при Разлог; след това преминал през Родопите към долината на р. Марица. Този сложен и необичаен маршрут е обяснен от посочения автор със стратегическия замисъл на Александър да раздели Тракия на две части, така че одрисите да нямат възможност да съединят силите си с трибалите.²⁰ Условността на подобно предположение не се нуждае от коментар.

Специално внимание във връзка с уточняването на трасето на похода заслужава един фрагментарно запазен папирус (Papyrus British Library 3085 verso), публикуван през 80-те години на миналия век.²¹ Последният е останал неизвестен за българската историография, поради което не би било излишно тук да бъде цитиран в пълен текст.

... /₂ [......]ρα[.....]μησας /₃ [...]ταν και [......] πορευθῆι /₄ Κόρραγον [Μ]εν[οίτου κατ]αστήσας /₅ ἕνα τῶν φίλων. [μέγα μέρος] τῆς δυ/νάμεως· τὸ πρὸς τῆ[ν] χρεῖαν οἰκεῖ/ον παρὰ τὰ τῆς Ἰλλυρίδ]ος ὄρια. πυ/γκνάς· προσέταξε πο[ριο]ύμενον /₉ τὰς ἐπὶ το στρατό[εδον. ὡ]ς ὑποδει/κνύειν τὸν ἐσόμ[ενον κί]νδυνον· /₁₁ ἐπ[ί] [......] . ἐπερ/χομέ[νης [[τῆς]] [......]ωρα.

... /₁₃ εἰς δὲ τὴν Ἑορδαί[αν] /₁₄ τῆι πλησίον Ἐλειμία[ι]

... /₁₅ [......]τεθ[.....] /₁₆ [......]..Σκίον[.....] /₁₇ [......]..τάς τε τ[.....] /₁₈ [...]ων...ρ[.....]ομεν[ο]ς[.....] /₁₉ [τὴν] ἠπειρον τὴν κατὰ τὸν ποταμόν· /₂₀ [ἀπο]σῦραι βουληθ[εῖ]ς αὐτὸς τ[ῆ]δε /₂₁ τὸν ποταμόν και τὴν ἄλλη[ν] στρα[22]τίαν δι]εκόμισε και προαγ[όντων] /₂₃ τῶν Θραικῶν κα[τ]εστρέψα[το τοὺς] /₂₄ προσεχεῖς· τ[ω]ι[.]αι· ρεύ[ματι]. /₂₅ τοὺς πλησίον βο[υνοὺς]· αὐτὸς ἐπέ/26 στρεψε ἐπὶ τῆς [μητροπόλεως τῆς] /₂₇ τῶν Ἀγριάνων. π[ολλοὺς] καταλέ/28 ξας· τοὺς φρουροὺς [τοὺς μετὰ Εὐ]/29 δραμένους ἀπέ[στειλε. τὴν Εἶδο]/30 με[ν]τὴν τῆς Παι[ο]νία[ς]· ὡς τὸν πεζὸν /₃₁ συνέχη [τῆς] Π[αι]ονία[ς].

... /₃₂ ἐντεῦθεν [δ]ὲ Φιλώταν [τὸν Παρμε]/33 νίωτος με[τ]ὰ δυνάμεω[ς] /₃₄ διαδ[.....]χρομένας [......] αὐ]/35 τὸς δὲ τὴννη[.]. [...]..

¹⁵ Mirković 2003: 18.

¹⁶ Вж. Velkov 1987: 12. Съобщението на Ариан (1.3.6) за типа лодки-еднодръвки (μονόξυλα πλοῖα), използвани за преминаване на реката от Александър и неговите войници, според Велков римляните нарекли *ratis*, а мястото, където те били акустирали – *Ratiaria*.

¹⁷ Вж. литературата у Кацаров 2001: 722-726; също и по-новите изследвания на Тачева 1986: 28 сл.; Ботева 2000: 138 сл.; Boteva 2002: 27 sq.

¹⁸ Спиридонов 1992: 7 сл.; Делев 2004: 108 сл. По-старата литература е обобщена у Кацаров 2001: 722-726; Papazoglu 1978: 28 sq.

¹⁹ Velkov 1988: 257 sq.; Йорданов 2000: 106 сл. с лит., както и Кабакчиев 2000: 57 сл.

²⁰ Hammond 1980: 455 sq.; Hammond 2001: 34.

²¹ Първото издание е на Claryse & Shepens 1985: 30 sq., но тук е предпочетено изданието на Hammond 1987: 331 sq., характеризиращо се с редица допълнения и по-обширен коментар.

Превод:

... *Определи Корагос*²², син на Менойтас: един от приятелите. Голяма част от войската: каквато била необходима за границата с Илирия. *Здраво затворени (неща)*: заповяда да ги занесе към укреплението.²³ *Като че ли загатва за предстоящата опасност*: пр[и ?] ... приближаването на ...

... И в Еордея ... околностите на Елеимия ...

... Скиос ...

... *Покрай брега на реката*: Той, възнамерявайки да отклони реката на това място, прехвърли остатъка от войската и начело със своите траки подчини най-близките [от враговете]. ...-а: поток. *Близките височини*: насочил се към главния град на агрианите. *Събирайки мнозина*: освободи пазачите, заедно с Еудраменес²⁴. *Еидомене от Пеония*: за да държи заедно пехотата на пеонците.

... И оттам (изпрати?) Филотас, сина на Парменион²⁵, с войска ... и той самият ...

Тази информация, въпреки че повдига нови въпроси, всъщност указва като ареал на военни действия по време на похода района на Западна Тракия, чрез фигурирането в текста на хидронима Скиос (Искър), макар и несигурно разчетен, но също и на етнонима агриани.²⁶ Друг аргумент в тази насока могат да бъдат колективните находки на монети. Понеже едва ли е било възможно монети с името на Александър III да бъдат отсечени и трезорирани за времето от възкачването му на престола до предприемането на тракийския поход, в приложената карта са означени само хомогенните съкровища от монети на Филип II, които също притежават значителна степен на условност, тъй като голяма част от тях били изгубени, част от останалите постъпили непълни в музеите, а всички не са изцяло публикувани.²⁷ Забелязва се, че такива липсват от околността на сигурно локализираните македонски колонии в Тракия – Филипопол (Пловдив) и Кабиле (Ямбол). За сметка на това се откриват в близост до вероятно функционирали пътни артерии, като например по долината на р. Места, по направлението на трансродопския път и по долината на р. Марица, както и в близост до прохода Троянови врата, при това – най-вече в ниските планински области. Една трета от всички съкровища били открити по направлението от долината на р. Места към долината на р. Марица и в района на прохода Траянови врата. Последното показва, че може би в този район трябва да се търси центърът на най-сериозните смущения за македонската власт в Тракия. За съжаление липсва уточнена датировка на монетните съкровища, което би допринесло в голяма степен за разрешаване на спорните въпроси. Все пак, по смисъла на наличните извори, изглежда, че към момента това е най-

²² Предполага се, че този Корагос бил идентичен с едно от останалите две лица със същото име, живяли по времето на Александър (Heckel 2006: 95, № 3). От последните, единият служел като стратег на Антипатър в Пелопонес (засвидетелстван единствено в събитие от 331 г.), а другият, който вероятно също като споменатият в текста бил сред хетайрите, е известен само с двубоя, в който загинал през 326/325 г., вж. Heckel 2006: 94, №№ 1-2 с извори и литература.

²³ За превода на τό στρατόπεδον като „укрепление“ вместо „войска“ вж. Hammond 1987: 333.

²⁴ Това лице не е известно от други извори, вж. Heckel 2006: 120, not. 314 който се съмнява в предложеното четене, защото според него “the passage has something to do with the massacre of guards, as the original editors, Claryse & Shepens 1985, suggested”.

²⁵ Вж. за него подробната статия на Heckel 2006: 216-219 (Philotas, № 4). Важно е да се отбележи, че първото споменаване на това лице е именно в похода срещу трибалите (Arr. Anab. 1.2.5.).

²⁶ В един отделен фрагмент от папируса с неясно място в целия текст се четял етнонимът меди, вж. Hammond 1987: 342.

²⁷ Представената карта (ОБР. 1) е по Илиев 2009 (под печат), където е приложена подробна библиография. Вж. и бележката относно разпознаването и датирването на монетите на Филип II у Драганов 2000: 89.

вероятното направление на придвижване на Александър III и неговата войска през 335 г. пр. Хр.²⁸

Едновременно като положителен и отрицателен аргумент в подкрепа на изказаното предположение може да послужи един много интересен – за съжаление фрагментарен – епиграфски паметник от Филипи, датиран към зимата на 335/334 г. пр. Хр.²⁹, който представя текста на решение относно владенето на някакви земи и блата от жителите на града, издадено от Александър III.³⁰ Съобщава се за две пратеничества до македонския цар, като самият надпис, както се предполага, бил поставен между двете. Решението на Александър било представено на гражданите от Филотас, който се идентифицира със споменатия от Ариан (Anab. 1.2.1), и осъществяването на този акт се свързва с връщането на същото лице назад към приморските градове за отнасянето на плячката от битката при т. нар. Хемус.³¹ Впрочем, самият надпис може да бъде свързан с цитирания по-горе текст на папируса именно чрез допълването в третия ред на имената в акузатив [Φιλώ]ταν καὶ [Λεοννάτον], което обаче (неизвестно защо) не е направено от Хемънд.

Представеният текст, без да уточнява категорично спорните въпроси, свързани с похода на Александър III в Тракия, акцентира върху два важни – макар и фрагментарни – извора, което показва, че проблематиката и в бъдеще ще бъде обект на проучвания. Съзнателно беше пропуснат широко дискутираният въпрос за локализацията на Дионисовото прорицалище в Тракия, понеже последното по никакъв начин не допринася за уточняването на трасето на този поход. Основната причина за това е широкият ареал, в който се търси прорицалището. Не по-малко важно в случая е несигурното му свързване с разгледания тук поход, без да са посочени аргументи за отхвърлянето на евентуално посещение по време на по-ранния поход (през 340 г. пр. Хр.) на Александър в Тракия, срещу медите, за който съобщава Плутарх (Alex. 9).³²

Приложените данни позволяват да бъде предположено с относителна сигурност само общото направление на движението на Александър III и неговата армия в Тракия. След като тръгнал от Амфиполис, Александър, както изглежда, най-вероятно поел на север по долината на р. Места. Независимите траки, поради превъзходството на македоните, се оттеглили на стратегическа височина, която трябва да се търси или в района на Северозападните Родопи, край горното течение на река Места, в посока към долината на р. Марица, или в района на прохода Траянови врата; т. е., в района, който нерядко антични писатели причислявали към Хемус. Състоянието на изворите обаче не позволява да бъдат изказани предположения за по-детайлните аспекти на похода, чието уточняване остава в надеждата за привличането на нови извори.

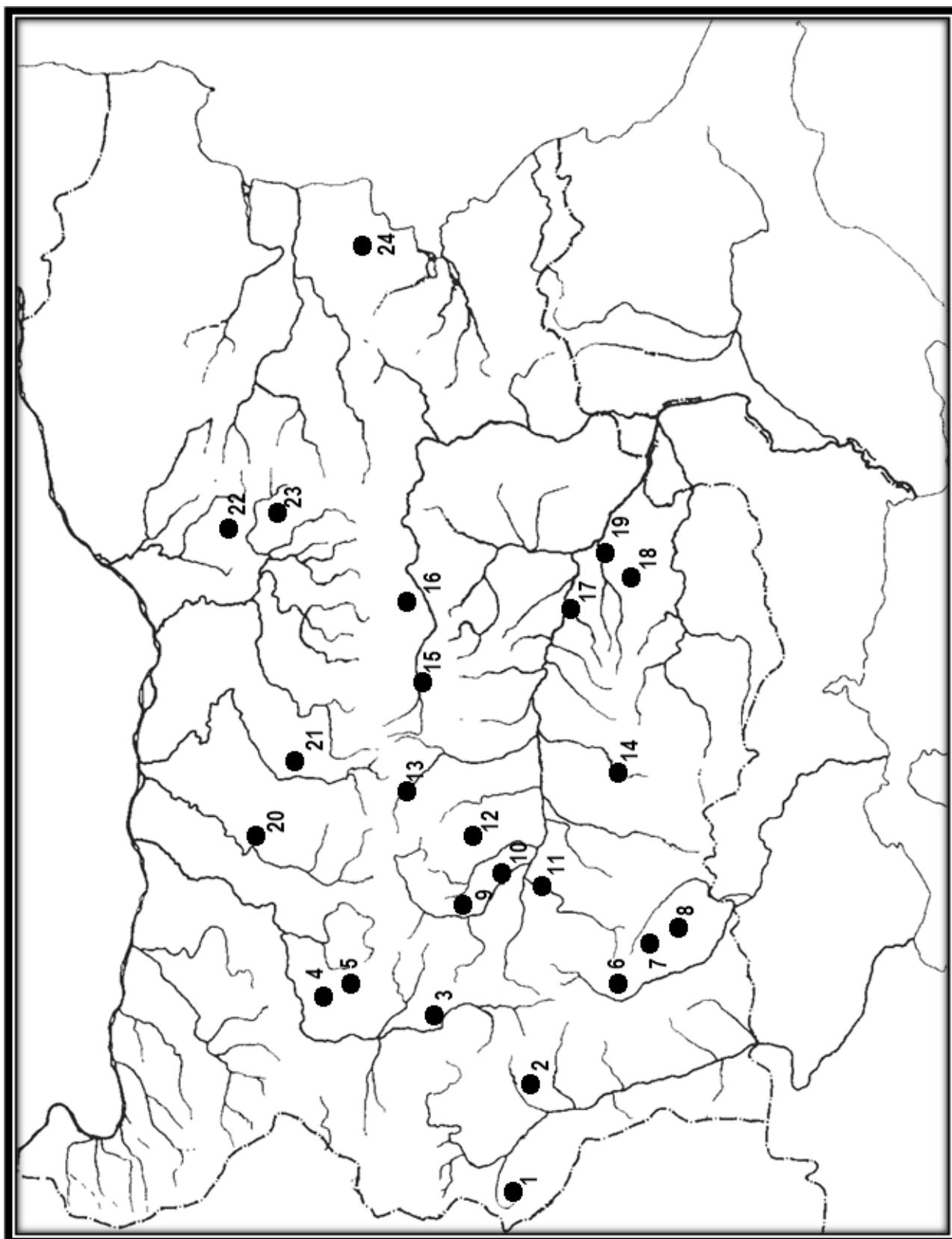
²⁸ Филип II предприел мерки за осигуряването на този път, доколкото може да се съди от крепостта край Калива, чийто строеж се поставя по негово време, вж. литературата у **Iliev** 2010 (in print).

²⁹ Предложена е и друга датировка, вж. изданията на надписа в SEG, 34: № 664 и Meletemata, 22, Epig. App., № 6.

³⁰ **Hammond** 1989: 156; *Idem* 1990: 167 sq.

³¹ **Hammond** 1990: 173.

³² Вж. за това прорицалище най-подробно у **Тачева** 2007: 251 сл. Информацията за похода срещу медите е разгледана най-детайлно у **Hammond** 1979: 558.

ОБР. 1: Съкровища, съставени само от монети на Филип II (по Илиев 2009).
FIG. 1: Hoards, consisted exclusively of Philip II's coins (after Илиев 2009).

ЛИТЕРАТУРА:

- Ботева 2000:** Д. Ботева. Проблеми на тракийската история и култура. София: ИК Гутенберг, 2000.
- Делев 2004:** П. Делев. Лизимах. Университетска библиотека, № 435. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2004.
- Драганов 2000:** Д. Драганов. Монетите на македонските царе, част I. От Александър I до Александър Велики. Ямбол: Издателство „Я“, 2000.
- Илиев 2007:** Й. Илиев. Планината Родопа в Тракия според представите на античните автори. – *Rhodorica*, IV, 2007, 1: 89-98.
- Илиев 2009:** Й. Илиев. Родопите и кризата в Тракия по времето на Филип II (359 – 336 г. пр. Хр.). – Годишник на Докторантското училище при ФФ на СУ „Св. Климент Охридски“, 2008/2009 г. (под печат).
- Йорданов 2000:** К. Йорданов. Политическите отношения между Македония и тракийските държави (359 – 281 г. пр. Хр.). *Studia Thracica*, № 7. София: Рал-Колобър, 2000.
- Кабакчиев 2000:** Ю. Кабакчиев. Наблюдения върху тракийската държавност. *Summa Thracologiae*, 1. София, 2000.
- Кацаров 2001:** Г. Ил. Кацаров. По въпроса за похода на Александър Велики към Дунава. – Избрани съчинения, том 1. София, 2001: 722-726.
- Нам 2003:** К. Нам. Природна география на България. София: Геосфера, 2003.
- Спиридонов 1992:** Т. Спиридонов. Големият път през Родопите. – Поселищни проучвания, 1992, 1: 7-31.
- Тачева 1986:** М. Тачева. Проблеми и становища по историческата интерпретация на Рогозенското съкровище. – ИПр., 1986, 12: 15-30.
- Тачева 2007:** М. Тачева. Изворите за прорицалището на Дионис и т. нар. Свещен град Перперикон. – *Rhodorica*, IV, 2007, 1: 251-258.
- Archibald 2008:** Z. Archibald. Thracians and Scythians. – In: *The Cambridge Ancient History*, vol. VI: The Fourth Century BC. Cambridge, 2008: 444-475.
- Bosworth 2008:** A. B. Bosworth. Alexander the Great, Part I: The events of the reign. – In: *The Cambridge Ancient History*, volume VI. The Fourth Century B. C. Cambridge, 2008: 791-845.
- Boteva 2002:** D. Boteva. An Attempt at Identifying Alexander's Route towards the Danube in 335 BC. – *Jubiliaeus V: In honorem Prof. Dr. Margaritae Tacheva*. Sofia, 2002: 27-31.
- Claryse & Shepens 1985:** W. Clarysse, G. Schepens. A Ptolemaic Fragment of an Alexander History. – *ChrEg*, 60 (1985): 30-47.
- Hammond 1979:** N. G. L. Hammond, G. T. Griffith. *A History of Macedonia*, volume 2, 550 – 336 BC. Oxford: Clarendon press, 1979.
- Hammond 1980:** N. G. L. Hammond. Some passages in Arrian concerning Alexander. – *The Classical Quarterly*, New Series. Volume 30 (1980), 2: 455-476.
- Hammond 1987:** N. G. L. Hammond. A Papyrus Commentary on Alexander's Balkan Campaign. – *Greek, Roman and Byzantine Studies*. Volume 28 (1987), 3: 331-347.
- Hammond 1989:** N. G. L. Hammond. *The Macedonian State. Origins, Institutions, and History*. Oxford: Clarendon press, 1989.
- Hammond 1990:** N. G. L. Hammond. Inscriptions concerning Philippi and Calindoea in the Reign of Alexander the Great. – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 82 (1990): 167-175.
- Hammond 2001:** N. G. L. Hammond, F. W. Walbank. *A History of Macedonia*, 336 – 167 BC. Oxford: University press, 2001.
- Heckel 2006:** W. Heckel. *Who's Who in the Age of Alexander the Great. Prosopography of Alexander's Empire*. Malden: Blackwell publishing, 2006.
- Iliev 2010:** J. Iliev. Rhodope Mountains and the Thracian Campaigns of the Macedonian king Philip II (359 – 336 BC). – III-rd International Conference on Mediterranean Studies. Athens, 31. March – 2 April 2010.
- Mirković 2003:** M. Mirković. *Römer an der Mittleren Donau. Römische Straßen und Festungen von Singidunum bis Aquae*. Beograd, 2003.
- Mitrev 2001:** G. Mitrev. "Orbelia" und "makedonische Parorbelia" in den Quellen und in der Historiographie. – *Karasura*, 1, 2001: 257-262.
- Papazoglu 1978:** F. Papazoglu. *The central Balkan tribes in pre-Roman times. Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci and Moesians*. Amsterdam: A. M. Hakkert, 1978.

Velkov 1987: V. Velkov. Sulle origini di Ratiaria e sul nome "Ratiaria", in: *Ratiariensia*, vol. III/IV. Bologna, 1987, 7-13.

Velkov 1988: V. Velkov. Alexander der Große und Thrakien. – In: *Festschrift G. Wirth zum 60. Geburtstag am 9.12.86*. Amsterdam, 1988: 257-268.